

göra detta viktiga arbete på gränsen mellan etnologi och (kvinno)litteraturvetenskap till en rolig och innehållsrik läsning för den kultur-, litteratur- och Stockholmsintresserade publiken. Efter att ha följt de olika romangestalterna på deras vandring genom staden kommer många läsare att få ett nytt förhållande till den – och till 20-talets kvinnskildringar. Dessutom är bokens grafiska utformning lyckad, inte minst tack vare de många fotografierna från 1920-talets Stockholm.

Marta Ronne, Uppsala

Samtiden som kulturarv. Svenska museers samtidsdokumentation 1975–2000. Eva Silvé & Magnus Gudmundsson (red.). Nordiska museets förlag, Stockholm 2006. 208 s., ill. English summary. ISBN 91-7108-504-1.

Nordiska museet är en pigg institution, sannolikt mer tack vare än trots sina 130 år. Från det produktiva förlag som är knutet till museet kommer den ena boken efter den andra som behandlar svensk museiverksamhet. Nu har den fjärde boken i den sedan 2003 utkommande serien *Se museet* kommit: *Samtiden som kulturarv* med undertiteln *Svenska museers samtidsdokumentation 1975–2000*. Boken är sprungen ur projektet med samma huvudtitel men med undertiteln *De svenska museernas roll i konstruktionen av det industriella samhällets kulturarv 1975–2000*, som bedrevs inom den statliga satsningen på industrisamhällets kulturarv i början av 2000-talet. Projektets uppgift var enligt bokens inledande kapitel att åstadkomma en analys av museernas samtidsundersökningar, med det ambitiösa syftet att ”synliggöra museernas och dess personals betydelse för konstruktionen av kulturarv, vidare att återföra dessa kunskaper till de berörda, för att därmed öka den yrkesmässiga självinsikten, förbättra arbetsmetoderna och bredda museernas tolkning av sitt samhällsuppdrag”. Kanske borde redaktörerna låtit boken få samma undertitel som projektet, även om det hade blivit en klumpig och svårarbetad boktitel. Konstruktionen av kulturarv är nämligen det genomgående temat i bokens artiklar. Det är bra och viktigt att Nordiska museet initierade ett projekt med syfte att få ett antal museer som ingår i det rikstäckande nätverket för samtidsdokumentation vid museer, Samdok, att reflektera över den roll som deras verksamhet faktiskt spelar. Det är viktigt inte minst när ett museums resultat och framgång ofta mäts i kvantita-

tiva tal som publiksiffror, medan de kvalitativa variablerna är mer svåråtgångade. De medverkande museerna i Samdok är både statliga, regionala och kommunala, och mångfalden i museiinstitutionerna speglas i boken.

Boken innehåller elva artiklar, en summerande inledning av Eva Silvé och Magnus Gudmundsson, där den ganska storstilade programförklaringen som citeras ovan slås fast, och en sammanfattande avslutande artikel, ”Historia med framtidsvittring” av Eva Silvé tillsammans med Maths Isacson. Inledningen presenterar projektet och de artiklar som ingår i antologin och de övergripande frågeställningarna, i den avslutande artikeln knyts trådarna samman, och nya frågor ställs.

Alla författare är ense om att kulturarv inte är något neutralt konstant, utan något som konstrueras i samtiden, och där museernas roll som konstruktör är avsevärd, men begreppet kulturarv problematiseras inte, och det var kanske inte heller syftet med det projekt som gett upphov till boken. Författarna till avsnittet om det kommunala Torekällbergets museum i Södertälje, Gunilla Rehström Olander och Annick Sjögren, konstaterar lite förvånat att huvudmannen, kommunala bildningsnämnden, inte använde ordet kulturarv 1996 i sina målformuleringar för museet. Men det var ju just då, i början och mitten av 1990-talet, som ordet började användas av i första hand akademiker och kulturtjänstemän som en samlande benämning på vad museer och kulturminnesvårdande institutioner och myndigheter arbetar med. Bland allmänheten har ordet kulturarv inte alls etablerats på samma sätt, och därmed kanske inte heller bland deras förtroendevalda representanter. Begreppet samtid däremot, som ju kan verka skenbart enkelt – det är väl det som är just nu? – analyseras av flera av artikelförfattarna på ett ifrågasättande och intressant sätt.

Ungefär hälften av bokens artiklar bygger på samverkan mellan en museitjänsteman och en forskare, med syftet att både redovisa och analysera museernas roll i kulturarvsproduktionen via Samdok. Det är ett fruktbart arbetssätt, som gynnar både museum och akademi, även om det i detta fall är så att flera av de aktuella museitjänstemännen är precis lika mycket forskare som den medverkande universitetsforskaren. Metoden kan sägas vara ett av flera möjliga svar på de senaste årens diskussioner kring museer och forskning, och det är ett, som jag ser det, utmärkt sätt att ge universitetsforskningen ett stycke kulturarvsverklighet att bita i. Redaktörerna kommenterar metoden, men gör inga särskilda reflektioner kring dess effekter och möjliga utökade användning,

vilket kanske hade varit på sin plats. Att döma av bokens artiklar finns det i museiarkiven landet runt stora material insamlade under de senaste tre decennierna, som man gärna vill att universitetsforskningen ska tycka om och vilja använda.

Hur detta kan fungera i praktiken undersöks i "Dubbla tidsdokument". Artikeln om Upplandsmuseets samtidsdokumentation är skriven av fem studenter i museologi under handledning av Kjell Hansen. Den innehåller några förvånade konstateranden från studenterna, som fick i uppdrag att studera hur museets dokumentationsverksamhet kan fungera som källmaterial för externa forskare. Studenterna pekar på en del metodiska brister i hur museets arkivmaterial är organiserat. Vidare är de förbluffade över bristen på kopplingar mellan museets föremålsinsamling och dokumentation, trots att insamling av föremål är en central del av samtidsdokumentationerna. Dock förlorar sig inte studenterna i lättköpta poänger genom att leta fel i Upplandsmuseets verksamhet, utan de konstaterar att vissa metodiska brister och frånvaron av framförallt genusperspektiv i de äldre undersökningarna också är en del i källmaterialets helhet som man som extern forskare får värdera och förhålla sig till. Det är ett bra grepp att låta studenter under handledning få delta "på riktigt" i ett sådant här sammanhang, och förhoppningsvis kan metoden användas vid fler tillfällen.

Flera av författarna noterar liksom Uppsalastudenterna hur genus inte problematiserades i de tidiga undersökningarna och man är ganska samstämmig i analyserna över orsakerna. Ett annat förhållande som flera av författarna berör är det faktum att en stor del av Samdok-undersökningarna är gjorda av nyanställd eller tillfällig personal. Detta framhålls genomgående som ett problem, men det är bara Annette Rosengren i artikeln "Med fotografi som inspiration" som diskuterar museernas samtidsdokumentatorers profession, och varför och vad det leder till att dokumentation hos många museer betraktas som nybörjargöra. Artikeln från Norrbottens museum konstaterar att dokumentationer ibland har fått en oväntad och givande infallsvinkel när icke professionella beredskapsarbetare utfört dokumentationsarbete. Den museidebatt som projektet Agenda kulturarv initierade handlar mycket om frivilliga krafters betydelse i kulturarvsarbetet, och mot den bakgrunden hade det förstås varit önskvärt att flera av bokens artiklar hade berört både de positiva och de negativa effekter som kan uppstå av att mindre rutinerade personer utför dokumentationsarbete. I Eskilstuna har det lokala museet

tillförts undersökningar som har initierats av utomstående, ortens företag, fackföreningar m.fl. Artikeln "Det förflutna som identitet" av Carin Andersson och Johan Samuelsson motsäger redaktörernas inledning, som nästan idealistiskt hävdar att museitjänstemän arbetar med ett samhällsligt uppdrag ytterst styrt av politiska prioriteringar, och inte som journalister och dokumentärfilmare, som påstås arbeta utifrån egna intressen och externa uppdragsgivare.

Internationella utblickar finns i varierande former i flera av artiklarna, där Cajsa Lagerkvists bidrag "A Samdok Depth of Curiosity" bygger på erfarenheter från hur Samdok har betraktats och använts av museer utanför Sveriges gränser. Leif Magnusson från Mångkulturellt centrum i Botkyrka reflekterar i artikeln "Invandring, kulturmöten, etnicitet" över kulturarvsinstitutionernas hanterande av frågor relaterade till dessa begrepp och det mångkulturella samhället. Magnusson visar hur snabbt värderingar och normer ändras och åldras. År 1979, för mindre än 30 år sedan, pratade man i museibranschen fortfarande om att företeelser skulle "räddas" genom att dokumenteras, och han framhåller därmed vikten av att vi som professionella har ett relativiserande förhållningssätt inför det vi arbetar med. I avslutningen av sin artikel pekar Magnusson också på företeelsen att det som kallas brist på resurser för samtidsdokumentation (som fler författare än han berör) också kan handla om brist på kunskap och engagemang. Det är inte alltid pengarna som är problemet.

Norrbottens museum arbetar i ett län som på många sätt är annorlunda jämfört med andra län och regioner i landet, och artikeln av Eva Gradin och Anna Elmén Berg, "Nutidsresa i Norrbotten", tar upp frågor som inte finns i någon av de andra artiklarna. Som läsare ska man nog notera ordet nutid, inte samtid, i rubriken. I artikeln presenteras en del råa fakta ur museiverkligheten som inte stämmer med Samdoks program, t.ex. att bristen på magasin gör att museet avstår från att samla in föremål. De beskriver också hur det liksom i Eskilstuna inte alltid är långsiktiga strategiska beslut av museiledningen som styr vilken dokumentationsverksamhet som bedrivs, utan att det ofta är andra förhållanden, som arbetsmarknadspolitiska åtgärder och möjligheten till externfinansierade uppdrag som ger upphov till dokumentationsprojekt. Gradin och Elmén Berg är de enda av författarna som tar upp Samdoks förhållande till museets kulturmiljövårdande verksamhet, och jag hade nog önskat att bokens redaktörer hade tagit upp den tråden i inledningen. Artikelförfattarna visar bl.a.

genom exemplet Sunderbyns sjukhus hur samtidsdokumentation skulle kunna vara väsentlig för samhällsplaneringen, och en utmärkt väg för museerna till samhällsplaneringen går genom kulturmiljöavdelningarna. Artikeln om Norrbotten avslutas med en avsiktsförklaring från författarna om vad de anser att Norrbottens museum bör fortsätta arbeta med, de har alltså dragit slutsatser ur det material de har granskat och formulerar ambitioner utifrån detta. Museer avkrävs publikt arbete och Norrbottens museum redovisar i sin artikel hur huvudmännens krav på publikarbete gjort att resurser inte satsats på samtidsdokumentation. En undersökning som Kulturen i Lund gjorde 1999 planerades redan från början som ett publikarbete. Anna Landberg och Stefan Larsson skriver under titeln "En självbekräftande strategi" om det egna museets hemundersökningar. De visar att det närmast arkeologiska angreppssätt som var ambitionen i de första Samdok-undersökningarna – ingen skärva var för liten att dokumentera, både okommenterat källmaterial och bearbetningar och tolkningar sparades – gjorde det nästan ogörligt att genomföra och avsluta ett dokumentationsprojekt på avsatt tid. Hemmet var annars inte det främsta insatsområdet för det tidiga Samdoks insatser, det var arbetslivets olika arenor, något som Eva Fägerborg belyser i "Den arbetande människan".

Samtliga artiklar i boken är insiktsfulla och kunskapsrika, men de mest personliga och djärva bidragen står dels duon Ella Johansson och Eva Londos, dels Annette Rosengren för. Johansson och Londos skriver i artikeln "När senmoderniteten kom till Småland" om Samdok på småländska. De beskriver den intimiseringsprocess som de menar skett under 1980- och 90-talen, en väsentlig reflektion över omvärlden, som inte förekommer i någon av de andra artiklarna. Annette Rosengren skriver nästan som någon form av "emeritus" på samtidsdokumentationens fält. Hennes artikel "Med fotografi som inspiration" har ett långt tidsperspektiv och berör även de undersökningar som Nordiska museet gjorde långt innan Samdok fanns. Hon ställer också den väsentliga frågan om varför det alltid är de trevliga sakerna som behandlas av museidokumentörer, och inte de svåra och krävande. Frågan diskuteras också i antologins avslutande artikel, där Eva Silvén och Maths Isacson ställer den omvända frågan, kan det bli så att museer legitimerar tvivelaktiga företeelser genom att etikettera dem som kulturarv?

Det för mig svårbegripliga uttrycket "det publika gränssnittet", som man ibland hör museitjänstemän

använda, figurerar på två ställen i boken: i inledningen och i den avslutande artikeln. I inledningen slås fast att samtidsdokumentation kan betraktas som ett publikt gränssnitt, "en yta där museet kan kommunicera med sin omvärld" och en yta där museum och brukare kan mötas i gemensamt kunskapssökande. Det är ett förbluffande påstående. Är inte kommunikationen med omvärlden en av museiinstitutionernas grunduppgifter och en förutsättning för all museiverksamhet och något som ska genomsyra allt museet företar sig, inte bara samtidsdokumentationen? Är det överhuvudtaget tänkbart med ett museum som *inte* kommunicerar med omvärlden? I bokens avslutning dyker uttrycket "det publika gränssnittet" upp igen, och där är författarna Maths Isacson och Eva Silvén tydliga med att uttrycka att man anser att samtidsdokumentation måste betraktas som ett "publikt gränssnitt". Här beskriver författarna hur maktrelationen mellan undersökare och undersökt har förändrats sedan 1970-talet, och att samtidsdokumentation år 2006 handlar om att upprätta dialog, snarare än att fältdokumentaren ger sig ut och efter eget huvud samlar material som museet sedan sparar till eftervärlden. Bokens inledande artikel, "Hjälteporträtt och räddningsaktioner" av Anders Björklund och Lotten Gustafsson Reinius, konstaterar hur i deras fall Sjöhistoriska museets ambitioner gått från att i början av 1970-talet "rädda" traditionsbärares kunskaper, till att arbeta i dialog med "vanligt folk" och se till att även deras berättelser finns som vittnesmål från det som idag är samtid. Syftet är delvis detsamma – att se till att museiarkiven inrymmer det som man uppfattar som relevant material – men metodiken har förändrats.

Fotograferandet har varit och är en viktig del i museernas dokumentationsarbete, vilket gör att det känns snålt att den här boken är så sparsamt illustrerad – ett foto per artikel. De valda bilderna visar ändå på bredden i Samdoks verksamhet, och väcker stundtals frågor och tankar. Speciellt den avslutande bilden, som också finns på bokens omslag, med familjen från Töreboda som lät Nordiska museet förvärva hela köket, etsar sig fast. Familjen har ställt upp sig för fotografering, uppenbarligen efter det att köket monterats ner och sedan satts upp igen på Nordiska museet. Alla i familjen har fått på sig vita vantar, föremålsvårdens främsta symbol. De har nu blivit främlingar bland sina gamla kaffepannor och grytlappar, diskmaskinen får ej vidröras med oskyddade händer.

Karin Gustavsson, Malmö